

Hyacint atya.

(Loyson Károly.)

Irta: Dr. Boros György.

1870-ben két, világra szóló, nagy esemény történt. A francia új császárság megbukott s fölváltotta a köztársaság. A pápa háromszáz év óta először tartott zsinatot és a csalhatatlanság dogmáját kihirdette. Amaz politikai, ez vallási műveletnek látszik egymással teljesen ellentétesek, de mégis szorosan egymáshoz tartoznak, mint egy anyaméh szülőttei. Az egyik Ézsau, a másik Jákób és összevesznek a népjogok tállencségén. Az egyik kiterjeszti az egészre, a másik elveszi egymagának. Egyiknek is, másiknak is, ma is érezhető nagy hatása volt. Minket a vallás terén nyilvánult hatás érdekel.

A pápai zsinat magára vont a egész művelt világ érdeklődését, első helyen a katolikus egyházét s abban is főleg a papokét. Szokatlan volt és tulságosan merész. Merészsége abban nyilvánult, hogy a XIX-ik százban a világ különböző részeiből összesereglett főpapokat minden jogtól meg akarta fosztani, amit a régi zsinatokon gyakoroltak. Eddig a pápa a püspökökkel együtt volt csalhatlan. Most egymagára. Előre átokkal sujtolja „együtt és egyenként, bárminő állásúak, rangúak és helyzetűek legyenek is, azokat, kik az azon időbeli római pápák rendeletei és parancsai ellenében a jövőendő egyetemes zsinatra felebbeznek“. Ez a tanácskozás és a vélemény-nyilvánítás szabadságának olyan korlátozása, amely egyenesen merénylet számba ment.

Meg is volt a visszahatása, mert sok jelen volt püspök tiltakozott ellene. A többek között Strossmayer horvát püspök követelte, hogy a püspökök jogai is tiszteletben tartassanak. A francia püspökök nagyon sokan eltávoztak a zsinatról, amely „nem zsinat, hanem inquisitio“. A példájokat németek is követték.

Mikor a csalhatatlanság dogmája került sorra, a magyar püspöki kar tagjai is fölemelték tiltakozó szavukat. A hosszasan elhúzódtott tanácskozásnak és tiltakozásnak mégis csak az lett vége, hogy 1870. évi július 18-án a pápa csalhatatlanságát kánonizálták im e hitcikkellyel: „Azért a ker. hit kezdete óta fenálló hagyományhoz híven ragaszkodva, Istennek, ami megváltónknak dicsőségére, a kath. vallás felmagasztalására és a ker. népek üdvére, a szent zsinat helyeslésével tanítjuk és *istenileg kijelentett dogma* gyanánt meghatározzuk, hogy a római pápa, midőn *ex cathedra* szól, azaz midőn a minden keresztények pásztori és tanítói hivatalában működve, legfőbb apostoli tekintélyével az egész egyház által megtartandó hit és erkölcsi tant határoz meg: *a sz. Péterben neki ígért isteni segítség által azon csalhatatlansággal bír*, mellyel az isteni megváltó a maga egyházát, a hit és erkölcsi tan meghatározásában felruházni akarta; és ezért *a római pápa meghatározásai önmagok*, nem pedig az egyház beleegyezése folytán, változhatlanok“.¹

A szent zsinaton csak két szavazat hangzott el a hitcikkely ellen, tehát a hosszas tárgyalásnak, a kiközösítésnek és eltávozásnak meg volt a haszna. De a nagy világban más volt az eredmény. Egyházak és kormányok egyetemleges tiltakozást jelentettek be. A francia csapatok abba hagyták a szentszék védelmét és haza vonultak. A mívelt katolikus világ megmozdult és nagy tekintélyű tudós férfiak nyilvánosságosan helytelenítették az erőszakos pápai eljárást, melyet a jezsuiták befolyásának tulajdonítottak.

Michaelis müncheni egyetemi tanár „az egyház Istenének színe előtt hangos vádat emel IX. Pius pápa ellen s úgy tekinti őt, mint az egyház haeretikus rombolóját“. Hasonló szellemben tiltakozott Döllinger tanár és mint jogtudós kimutatta, hány pápa tévedett s az új dogmát a kath. egyházra nézve lealázónak nyilvánítja. Mindkettőt kiátkozta a csalhatlan pápa őszentsége, mert ilyen esetben „nem kötelező“ a Jézus parancsa: „bocsáss meg a te ellenségednek nemcsak hétszer, hanem hetvenhétszer is“.

Hogy főtárgyunkra áttérhessünk, még csak azt említjük meg, hogy hazánkban ugyanebben az évben indult meg a protestánsok reform-mozgalma, amelyet az újabb egyházi tünetek nagyon elősegítettek. A katolikus egyház kebelében sokan kezdték kelle-

¹ Idézve Ker. Magv. V. 233 l.

metlenül érezni magukat és többen kiléptek. Buda város közgyűlése, a híres történettudós Ribári Ferenc indítványára határozattá emelte, hogy amelyik pap a csalhatatlansági dogmát kihirdeti, attól a fizetését megvonja. Jekelfalussy székesfehérvári püspököt a király nevében és rendeletére az akkori miniszterelnök, gróf Andrássy Gyula megfeddte, hogy a dogmát királyi tetsvény nélkül kihirdette.

A gondolkozó katolikus világ közszelleme megbotránkozással fordult el ettől a retrográd irányú s a korszellemét kigúnyoló eljárástól. Mi, akik a vallás védelmezői voltunk és vagyunk, még ma is sajtó szívvel gondolunk arra a bántalomra, amit ekkor az isteni szenvedett az emberi gyarló hiúság miatt s ha amúgy is nem kelene szüntelenül hallanunk az egyház s tehát a vallás elleni fanatikus átkot és szitkot, indokolni tudnók a modern szociális irányzatok kiméretlen kitöréseit az egyházi intézmények és a papi reverenda ellen.

Mint minket közelebről érdeklő eseményt megemlítjük, hogy hazánkban a csalhatatlansági tan miatti méltatlankodás kilépésre, az unitárius egyházhoz csatlakozásra indította a többek között dr. Hatala Péter budapesti egyetemi tanárt, báró Orbán Balázst, dr. Bálint Gábort, Szokoly Viktort stb. stb.

Dr. Hatala egy terjedelmes kötetben indokolta meg elhatározását.¹ „A magyar kath. világi intelligencia nem hajlandó az egyházi hierarchiában ez időszert lábrakapott s a csalatkozhatlan pápaságban dogmatizált, egyházi abszolutizmusnak, a főpapi kényuralomnak engedelmesskedni s főleg eszközévé lenni . . . A haladás a fokenkénti művelődés, a szellemi láthatár terjesztése, az emberi észnek természete“.

Hirdeti Hatala, hogy „a vallási krízis“ beütött, „még azok is, akik nem tudnák szabatosan okadatolni a krízis jelentését, érzik, hogy a dogmák összege igen sok tekintetben már túlhaladott álláspont“. A tudós férfiú gondosan összeállított adatokkal bizonyítja, hogy a kereszténység őseredetiségéből ki van vetköztetve s politikai eszközzé van profanálva. „Vakmerő ingerlése a véghe-tetlen jóságú Istennek“ azt kívánni a mindenhatótól, hogy ama tanító-testületnek (az egyház) feje még külön csalatkozhatatlansággal is birjon“. (i mű 4. 1.)

A becses és értelmes fejtegetés végeredményképpen rámutat

¹ Az én hitvallásom. Budapest, 1875.

a megoldásra is. Az egyházakban az orthodoxiával harcoló haladó-pártok csatlakozását tartja a kibontakozás föltételének. A haladókból megalkotható a független magyar nemzeti egyház, őskeresztény alapon, Jézus őseredeti kereszténységének alapján. „Én úgy látom, — írja Hatala — hogy a szellemi kapocs már meg van a katolikus, a keleti és protestáns haladó felek s az egyszemélyű Istent valló keresztény egyház között . . . az egyszemélyű Istent valló keresztény egyház — az ugynevezett unitárius egyház — maradványa az ősrégi kereszténységnek, a nikeai zsinat (325) előtti álláspontnak, midőn még Jézus nem volt isten és a szentlélek is, csak az egyszemélyű Isten működő erejének tekintetett“. Mindamellet, hogy a kibontakozásra az unitárius egyház hitvallását és szervezetét ajánlja, annak kibővítését javasolja, minthogy a „XVI-ik század reformátorai túllöttek a célon, megfosztották a kedélyt minden költőiségtől, mely a költői érzet emelésére szükséges . . . vissza kell hozni a templomba az istentisztelet körébe a költészetet a szertartásokban, a festészettel, a szobrászattal, a zenével, az énekekkel, a tömjénnel“ stb.

Valóban csábító a XIX-ik század második felének a pápai dekretum hatása alatt megindult reformmozgalma, amint ez látható a dr. Hatala példájából, de miután mi a Hyacint atya emlékének kívánunk hódolni, nem fűzzük tovább, mert hiszen megemlékezésünk egészen természetszerűleg amúgy is ide vissza fog vezetni.

A csalhatatlansági bulla kihirdetésekor Hyacint abbás (családi nevén Loyson Károly), Páris gyönyörű katedrálja, a Notredame-templom papja volt.

A negyvenhárom éves férfi (szül. 1827. márciusban Orleansban) már országos hírvé egyházi szónok és arról nevezetes, hogy a megelőző évben kilépett a karmeliták rendjéből s midőn a bullát híhírdették, azonnal fölemelte tiltakozó szavát és szakított a pápával. A pápa kiközösítette, de ő nem gondolt a katolikus egyház elhagyására, hanem a vallás és az egyház reformálására. Először Párisban, azután Genfben, Amerikában, majd Angliában, végül ismét Franciaországban, apostoli hévvel és ernyedetlen kitartással küzdött az „ó-katholicismus“ helyreállításán. Reform, restitúció és purifikáció akart ez lenni. Azzal a meggyőződéssel indult el hősies vállalkozására, hogy a katolikus egyház megtűri és meg is bírja a belső és külső reformot. Arra számított, hogy kartársai között a jeles tehetségűek föl vannak ruházva ugyanazzal a lelki

erővel és erkölcsi bátorsággal, amivel ő rendelkezett. Keservesen csalódott a francia köztársaság vallásos szabadelvűségében. A protestáns egyház élete csupa torzsalkodásban emésztődött föl, de legalább megmaradt dicsősége a Revillek, Renánok, Coquerellek, Sabatier, Bonet-Maury, Fontanes, Buisson s társaik kitűnő sikerű irodalmi munkásságában, amit a Párisba helyezett prot. teol. fakultás e mai napig szerencsésen folytat. De a katolicus reformátorok rendre mind eltávoztak a vezér mellől. Genfben szerencsésebb volt, mert másfél év alatt már másfél ezer hallgató követi rajongással a tüzesnyelvű szónokot. Itt sem folytathatta sokáig. Szerencsét próbált New-Yorkban, kevés sikerrel, Angliában hasonlóan. Szerencsésebb volt Párisban. Gyülekezetet teremt magának s megnyitja diádallal 1879-ben az első ó-katolikus gallikan templomot. Nagy örömben van. Új templomát zsúfolásig megtöltötte a közönség. Hévvvel hirdeti kedves eszméjét, a katolicizmus reformálását. A reform főbizonyítéka, hogy csak a nemzeti nyelvet használja, a latin mellözésével. A katolicizmusnak reformra van szüksége, mert sokan csak azért vallják, hogy megmenthessék állásukat. A katolikus vallásba bele kell vinni a lelkiismeretes őszinteséget. Ő erre vállalkozik. A babonát meg kell szüntetni, a vallást meg kell szabadítani nevetséges helyzetéből.

Erős harcnak, sok kisértésnek, még több csalódásnak volt kitéve. Egykori templomából a Notre-Dameból jött az egyik támadás. Hyacint kihívta Montsabre atyát vitatkozásra. A pápa tekintélye és az inquizició kérdését akarta megvitatni. M. nem vállalkozott, mert szerinte H. „nem hiszen“. H. elfogadta a vádat és kinyilatkoztatta, hogy nem hiszen az inquizició jogosultságában és áldásaiban, a pápa csalhatatlanságában. Ezért a vádat örömmel elviseli, de ezek nem is voltak hitcikkek. Ellenben vallja, (1888-ban), hogy hiszen a Jézus Krisztus istenségében, a kanonikus könyvek ihlettségében, az apostoli leszármazásban és a hagyományokban. Ezekben a pontokban igyekezett föntartani a kath. egyházzal való közösséget, de sem ekkor, sem később nem értették meg, s legkevésbé sem méltányolták. Ő olyan katolicizmusban hitt, amelyben Európa vallásos élete végül kibékül és megnyugszik. Ez a meggyőződés ellenállhatatlan bátorsággal ruházta föl a vatikáni politika elleni harcra, de nagyon kevesen értették meg, még kevesebben méltányolták, végül egészen magára hagyták.

1890. körül angol barátai azzal becsülték meg a rendkívül

érdekes lelkiatyát, hogy életjáradékot biztosítottak számára, amit húsz éven át hálás elismeréssel élvezett.

Páris és Franciaország liberális protestánsai, közelebbi ismerősei és barátai a pátriárka megjelenésű, szép, szellemes és élete végéig elragadó szónoki erővel rendelkező férfit a legnagyobb tisztelettel vették körül. Mindenki meg volt győződve, hogy igazi apostoli lélek, tündöklő tiszta jellem és ideális törekvésű reformator.

A pápa állandó figyelemmel kísérte lépéseit, értésére adatta, hogy hajlandó volna visszafogadni és megbocsátani neki, ámbár hibáit még azzal is betetőzte, hogy megnősült. Az volt a kikötés, hogy a pápa csalhatlanságát ismerje el. Erre nem volt hajlandó.

A hasonló sorsra jutott Lilley lelkész igen értékes jellemzését adja Hyacintnak a házasságára vonatkozva. Nem lehet túlbecsülni a Hyacint házasságának nagy jelentőségét. A kath. pap házasságát még protestánsok is gyanus szemmel szokták nézni. A kath. világi emberek szemében éppen megbocsáthatatlan bűn

De a kath. klérus nem így gondolkodik. Kezdek érezni és kifejezni az erkölcsi fontosságát a papi nőtlenség kérdésének. A XIX-ik száz közepe táján oly nagy volt a föllendülése, hogy az 1870. évi nagy zsinat részint erre vezetendő vissza. A „fekete internacionalismus“ halálosan fél a házasság kötelékétől, amely a legbensőbb és legszorosabb kapcsolatba hozná a papot a nemzeti étellel és érzéssel. Hyacint ennek a fölfogásnak tett rendkívüli nagy szolgálatot. Egész életében rajongott ezért az eszméért. Utolsó nyilvános szereplése is ennek volt szentelve. 1911. dec. 2-án, tehát halála (1912. febr.) előtt két hónappal, lelkes apologiát tartott a keresztény házasság mellett. „A férfi csak akkor lesz valódi férfi, a nő valódi nő, amikor lelkiileg, erkölcsileg, tényleg egybe kapcsolja őket a házasság nemes és nagyszerű egysége.“

Jellemző és figyelemre méltó, hogy amikor megnősült (1873.) Iconium címzetes püspökével Passavatti-val áldatta meg házasságukat, mert demonstrálni akarta, hogy egy katolikus papnak nemcsak joga van a törvényes házasságra, hanem arra is, hogy a hivatalos egyház áldását kikérje és meg is kapja. Az egyház tradíciója ellen ez volt a legerősebb lépése, de ez is eredmény nélkül maradt, a magasabb cél az egyház körében, annál boldogabb és áldásos rá nézve. Eszményinek mondható boldog családi élete volt majdnem 40 évig, felesége haláláig (1900). Felesége elvesztése oly nagyon megrázta, hogy ezután már csak hanyatlott. De nyilván-

vános elégtételt szolgáltatott önmagának és a családi életnek a házasságról tartott hatyú-dalával.

Negyvenkét esztendei küzdelemben egy magános ember a legmesteriebben szervezett hatalmas pápai táborral szemben! Mi ez, ha nem öngyilkosság? Vagy talán ennél is rosszabb?

Annyi bizonyos, hogy ha Hyacint atya nem találkozott volna oly nagy rokonszenvvel, megértéssel és szeretettel, amelyet a szabadelvű vallásos gondolkozók és hívők, meg a tudományos szabadelvű nemhívők ráhalmaztak, elveszett volna. A gyűlölet, megvetés és gúny örvénye, melyel a pápai szék részéről szüntelenül ostromolták, elnyelte volna. Így azonban nemcsak megóvta lelke egyensúlyát, hanem megelégedett és boldog volt mindvégig.

Már megemlékeztünk francia barátairól. Ennél is nagyobb tábor vonzása körébe jutott. Az unitárius és más szabadelvű vallásos gondolkozók és hívők nemzetközi szövetsége lett élete utolsó éveinek kedves otthona.

Ez a szövetség 1900-ban alakult Bostonban s már 1902-ben hatalmas, demonstratív gyűlést tart Londonban. Dr. Carpenter elnöki beszédében rámutat arra a nagy harcra, amelynek Hyacint életét szentelte: „amit a reformáció csak félig-meddig adott meg, a múlt század (XIX-ik) második felében újból hozzá fogtak. Újból megtámadta a külső tekintélyt az ész, az egyházat a forradalom szelleme... A keresztény népek között napról-napra növekedik azok száma, akik nem tudják és nem akarják feláldozni az igazságot és a szabadságot a kötelező dogmák és hitvallások formuláiban rejlő administratív erőnek. Szétszórtan egymagukra maradjanak-e tehát azok, akik a vallásból lelkiismereti kérdést csinálva, különválnak a nagy nemzeti egyháztól, vagy már csak névleg tartoznak oda?... Ma már lehetővé lett a gyakoribb érintkezés és az eszmecsere az emberek között, ami által nagyban ápolja a föld népeiben az egységes érzületet.“

Carpenter kijelenti, hogy ámbár az unitáriusok kezdeményezésére indult meg a mozgalom, „beléphet ide bárki a világon, bármilyen névvel nevezendő gyülekezet tagja, ha osztja szabad vallásos meggyőződésüket.“

Egyenesen a Hyacint-féle gondolkozású embereknek szól: „napjainkban is tapasztaltuk, hogy a vatikáni rendeletekre támaszkodva, mily kérlelhetetlen ellenségei az önálló gondolkodásnak, mennyire korlátozni óhajtják akaratunk szabadságát“. Lelkesítve buzdítja a rokonszenves ölekezésre.

Ennek a bátorító föllendülésnek kitűnő parallelje volt a „szabadgondolkozók“ genfi gyűlése ugyanabban az évben. Ezen a gyűlésen határozták el, hogy Servét Mihálynak emlékoszlopot emelnek tiltakozásul „a protestáns klerikalizmus“ ellen. Hyacint egyik lelkes szószólója lett a gyönyörű eszmének. Igazságos bírálatot mond a két hatalmas ellenfél: Kálvin és Servét fölött. „Amit én mindkettőnek feltudok, hogy nem fogták fel kellőleg azt, hogy az igazság, főleg a vallási igazság, még mikor valósággal megnyerte is az ember, valósággal birtokában van is, soha sem tökéletes“.¹

Milyen öröm fogja el a már hetven éves reformátort, hogy kedvelt eszméjét belekapcsolhatja a XVI-ik száz martirjának „rettegetes“ tragédiájába: „a katolikus reform ha meg valósul, testvére lesz a protestáns reformnak.“

Vajjon milyennek képzelte Hyacint a nagy reformot most, harminc évvel fellépése után? Egészen másnak, mint akkor. A Servét szelleme és jelleme magával ragadja. A nagy martirtól csak azt kívánták a máglyán, midőn már a fején égett a koszorú, hogy egy szót változtasson meg, ne így mondja: „Jézus, örök Istennek fia, könyörülj rajtam“ hanem így: Jézus, Istennek örök fia, könyörülj rajtam. Ő az elsőnél maradt. „Kétségtelenül az ily felelet az ő kegyességének, valamint őszinteségének teljes bizonyítéka.“ Így jellemzi Hyacint és tovább lelkesedve így nyilatkozik: Kálvin a maga száz évének volt embere, Servét a jövő száz éveké . . . három és fél száz év után eljött az idő, mikor az emberek egyetértének abban, hogy a lelkiismereti szabadság és vallás martirjának igazságot kell szolgáltatni. E nagyszerű elégtétel órája ütött és Genf, a nemes Genf, mely keresztény maradt és szabadelvű lett, azt hirdeti, hogy *nem emelhetnek előbb emléket Kálvinnak*, bármennyire jogcíme is van arra, míg előzetesen nem emelnek emléket Servétnek, mit közös egyetértéssel kívánnak, kibékülve a felülről jövő tiszta világosságban és tiszta szeretetben, mely nem sajnálja, hogy meghalt s mely bánkodik, hogy ölt.“

Négy év múlva, 1907-ben, Genfben megjelenik a vallástügyi kongresszuson. Itt már nyílt vallomást tesz. „Otthon érzem itt magamat. Mindenkor a hit embere voltam, de azon hité, mely az értelmet keresi. Önök unitáriusok; magam is az vagyok, minthogy

¹ Ker. Magvető 1903. Layson Hyacint Servétről 314.

az isteni egységet a vallás és bölcsélet alapvető dogmájának tartom“. Így lelkesül, de nem akar megfélemedezni múltjáról, gyermekkori hitéről. „Ez nem zárja ki, hogy a szentháromság hive legyek, mivel ezen magasztos doktrinát a mindennapi és közönséges tritheizmussal nem zavarom össze.“

Olyan értékes a további fejtegetése, hogy egy kissé tüzetesebben kell foglalkoznunk vele. Nemcsak minket érdekel, hanem mindenkit, aki gondolkozó és hívő. A nagy problema megoldásához nagy lépéssel segíti közelebb azokat, akiket bizonyos formulák kötve tartanak. Hyacint hiszen a szentháromságban, mert ez annyit jelent, mint istenben élni, mert az istenség alapvető törvénye: atya, ige, szellem, hatalom, bölcsesség, szeretet; „nem három jelző, hanem három fogalom.“ Semmi köze sincs ahoz az alacsony mitológiához, mely Jézusból egy emberré átváltozott Istent csinál, avagy egy istenné vált embert.

Tiszteli Jézust is, de nem imádja azzal az imádással, mellyel az Atyának tartozik. Jézus vallásalapító. „Az Ige Jézusban volt, de Jézus nem volt az Ige maga.“ Jézusnak az örök bölcsességen kívül, mely biztos léptekkel vezette őt a vallás mezején — a názáreti Jézus emberi lelke is, mint a mienk, alá volt vetve az emberi természet törvényeinek. Ő is tévedett, „de tanítása egyszersmind a legmagasztosabb tanítás és élete is a legszentebb. Ezen optikai csalódás vagy inkább ezen emberfeletti intuitio nélkül csak olyan rabbi lett volna, mint Hillel vagy Gamaliel, nem hirdethette és nem élhette volna végig az örök vallást.“

Hyacint ismét szemben találja magát az ötlet üldöző nagy kérdéssel, az egyház eredetnek és jogainak kérdésével. Jézus nem gondolt és nem is gondolhatott egyházalapításra, egyházi kormányzatra. Új kultusz, új dogma és szentség a szó valódi értelmében távol állott tőle.“ Míntha ezt mondaná: ime nekem igazam volt, midőn szakítottam a pápai egyházzal, mert hiszen az egyetlen tétel, amelyre építenek: „ezen a kösziklán építem fel az én Anyaszentegyházamat és a pokol kapui nem vehetnek azon diadalmat“; ám ez a szöveg *alig hiteles; újabban komoly kételyek merültek fel ellene.* Csak az apostolok és tanítványok egy bizonyos csoportjára vonatkozik. Az 1870. évi pápai dekretum is, minden többi is, erre támaszkodott. Holott az egyházat sem Jézus, sem Péter nem alapította, „a keresztény egyház egy új ember műve, aki nem is volt apostol, nem is látta Jézust Teremtő szellem és áradó lélek, egy személyben: Szent Pál“.

A katolikus egyház még kevésbé nevezhető Jézus művének, mint az előző. Ennek a szervezetét a niceai zsinaton hosszas vitatkozások után állapították meg. Két oszlopon nyugszik: az egyik oszlop agyagból van, ez a hamis dekretálék oszlopai, a másik oszlop vasból van, ez a nagy pápák I. Miklós, VII. Gergely, IV, Incze zsarnoki uralma.

Bizony ez az egyház nem dicsekedhetik az isteni teremtő szellemnek, az igaz szentségnek olyan alkotásaival, amelyek isteni eredetre mutatnának.

Miután így áll a dolog, reformhoz kell nyúlni. Az ősi hitet nem kell lerombolni, hanem átalakítani. A jövő egyháza alapkövét úgy reméli lerakni, ha egyesítjük a zsidó, keresztény és mohamedán vallást, de nemhogy kizárná, sőt üdvözli a vallás ellenfeleit is atheisták, matérialisták, bármily meddő a ti tagadástok, helyet adunk nektek is a mi egyházunkban, nem ugyan eszméiteknek, hanem ti magatoknak, mint embereknek. Ami egyházunk három dogmát ismer: első: tökéletes lélek, azaz Isten, második: fejlődő lélek, azaz ember s a harmadik: ezeknek rokoni szent frigye az örök életben.

Ilyen magasztos fellendüléssel öleli keblére most már a nem keresztény világot, ilyen eréllyel válik apostolává az istenegység eszméjének.

Lelkes üdvözte annyira megnyerte a szabadgondolkozókat, hogy 1910-ben képviselőjükké választották és elküldötték a szabad-elvű vallásos gondolkozók és hívők berlini kongresszusára.

„Az ellentétek kiegyenlítése az emberiség javára.“ Ez a nagy eszme lelkesíti. Együtt jelenik meg Franciaország nagy papjaival és tanáraival. A két hatalmas tábor szövetkezni akar. A szövetkezés nem egyesülés, nem egybe olvadás.

A szabadgondolkozók Párisban és Franciaországban fölhasználják azt a nagy alkalmat, melyet a katolikus egyház és az állam közötti szakadás teremtett. A szervezők ellene vannak minden exkluzivitásnak. A tapasztalatra és az értelemre támaszkodnak, de elismerik a vallásos érzés jogosultságát, úgy is mint pszichológiai tényét, úgyis mint erkölcsi erőét. Céljukat Hyacint így magyarázza meg: céljuk nem a hit egységére törekvés, hanem a vallási és filozófiai individualizmus, amely minden egyes ember szabadságát tiszteletben tartja. Erkölcsi míveltséget akarnak teremteni maguknak és gyermekeiknek.

Sem egyházi, sem iskolai, sem politikai szövetségekhez nem

csatlakoznak. Minden tagnak becsülik és tisztelik a saját egyéni felfogását és meggyőződését. De másfelől kötalességüknek ismerik megvizsgálni és figyelembe venni azt, ami az emberi lelket foglalkoztatja.

Bizonyosra vehetjük, hogy elenfelei diadallal mutattak rá, ime Hiacint már nemcsak az egyháznak, a vallásnak is ellensége, nemcsak racionálista, hanem ateista. Nincsen igazuk. Erre a legfényesebben rácsófol maga a nagy gondolkozó és őszinte hívó a végrendeletében, midőn azt kívánja, hogy ha Genfben hal meg, temessék el a református Szt. Péter templomból, ha Párisban, akkor a St. Honoré protestáns templomból és hívják meg az összes egyházakat. Párisban halt meg. Nagyszerű volt a temetése. A hivatalos katolikus egyházon kívül mindenik elküldötte a képviselőjét. Az anglikán egyházat a püspök képviselte, a görög, az örménykatolikus, katolikus papok, zsidó rabbik, a francia protestáns papok, amerikai presbitérianusok, angol wesleyanusok és a mohamedán Abdel-Haluin mind jelen voltak.

Egész Franciaország gyászolta. A belügyminiszter hivatalos képviselőt küldött, a miniszterelnök részvétlevelet küldött a fiának, a ház elnöke Brisson, személyesen fejezte ki részvétét. Impozáns, megható és páratlanul nagyszerű volt az a hódolat, amelyet ennek az eretnek katolikus papnak nyújtott a mívelt francia nemzet! A temetési szertartás nagyon egyszerű, de nagyon megható volt. Imával kezdődött, a bibliából felolvastak egy fejezetet, az úriima után énekelt a kar. Roberffy és Wagner párisi lelkészek s a szabadgondolkozók megbizottja: Sealles beszéltek. Különösen elragadó volt a Roberffy szónoklata. A testet megégették. A hamvat a nejjével egyesítve a protestáns templomban helyezték el.

Végrendeletébe foglalt szavait az összes gondolkozó emberek magukévá kellene, hogy tegyék: „Én az összes egyházakkal és az emberiségen túl levő szellemvilággal való szent közösségben kívánok élni és meghalni, amennyire tőlem függ.“

Dickens.

Születésének 100 éves fordulójára.

Irta: Barabás Ábel.

Nemrégén ünnepelte meg az angol nemzet legnagyobb regényírója születésének száz éves fordulóját. Millió szív dobbant meg ez ünnep hírére az egész világon; tanulmányok, méltatások jelentek minden nyelven: csak épen mi magyarok vettük kissé közönyösen. Sablonos és fölszínes emlékezéseken kívül, egy-két kivétellel, alig olvastunk egyebet. Pedig, ha van regényirodalom, melyre Dickens termékenyítő hatást gyakorolt, úgy épen a magyar regényirodalom az. Nemcsak az igazságérzet készletet tehát, hanem a hála is, hogy bővebben foglalkozzunk jelentőségével. Mert kétségtelen, hogy az a láng, mely a Portsmouth melletti Landport egyik szegényes házában lobban fel 1812. február 7-én, a szó szoros értelmében őt világrészre világít s állandóan táplálja melegével is az emberi sziveket. Az évforduló napján szintúgy éreztük, hogy nem elég, ha csak hálás szívvel tekintünk a ködös szigetország felé; szerettünk volna földiszíteni emlékezetére egy karácsonyfát s a gyertyák hamvadó lángja mellett elmesélni egymásnak azokat a felejthetetlen órákat, melyeken Dickens mind a szeretetre tanított. Mert az ő születésének évfordulója csakugyan a szeretet ünnepe volt az egész világon.

Ime, egy író, kinek arcképét szeretnők adni az évforduló lezajlása után s az érzelmi motívumok eltérítenek tárgyunktól. Elemezni szeretnők és ime, azon vesszük észre magunkat, hogy nem eszünkkel, hanem szívünkkel vizsgáljuk őt. Művészete titkát akarjuk megfejtetni és ime, a szeretetről beszélünk, melynek egyik legnagyobb apostola volt. Belebotlunk az erkölcsi hatásba, melyet művei keltek; pedig a művészet és az erkölcs semmi rokonságban nincsenek egymással. Olyan íróval állunk tehát szemben, kinek nagysága legsajátságosabb elemek összetételéből áll. Akinél nagy erényekkel